

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
George Eliot
MIDDLEMARCH

Ovaj roman deo je svetskog javnog književnog dobra.
Copyright © 2022 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04325-9

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Džordž Eliot
MIDIMARČ

Studija o provincijskom životu

Prevela Krunica Trbojević

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2022.

UVOD

Onaj koji se mnogo trudio da upozna istoriju čoveka i kako se tajanstvena mešavina ponaša pod različitim eksperimentima vremena, nije li zastao, bar na kratko, na životu Svete Tereze, i nasmešio se sa izvesnom nežnošću na pomisao male devojčice koja je jednog jutra krenula, ruku-podruku, sa još manjim bratom, da traži mučenički život u zemlji Mavara? Krenuli su nesigurnim koracima iz krševite Avile, široko otvorenih očiju, izgledali su bespomoćno, kao dva laneta, ali sa ljudskim srcima, koja su već kucala u narodnom duhu, dok ih stvarnost nije zaustavila u obliku stričeva i odvratila ih od njihove velike namere. To dečje hodočašće bio je podesan početak. Strašna, puna ideala, Terezina priroda tražila je herojski život: šta su u poređenju s njom bile mnogobrojne romantične knjige o hrabrosti i društvenim poredama neke lepe devojke? Njen plamen je brzo sagoreo to lako gorivo, a hranjen iznutra, vinuo se ka nekom beskrajnom zadovoljenju, nekom cilju koji nikada ne bi priznao iznurenost, koji bi izmirio samoočajanje sa zanosnom svešću života van sebe. Našla je svoju epopeju u reformi verskog reda.

Ta Špankinja, koja je živela pre trista godina, svakako nije bila poslednja. Mnoge su se Tereze rodile i nisu imale herojski život u kojem su se odvijala dela nadaleko čuvena; možda samo život pun grešaka, izdanak neke duhovne veličine koja se loše uklapala u nedostatku prilika; možda tragičan neuspeh koji nije našao produhovljenog pesnika i neoplakan pao u zaborav. U nejasnoj svetlosti i zamršenim okolnostima, one su pokušale da oblikuju svoju misao i delo plemenitim skladom; ali na kraju, njihova borba je izgledala običnim očima neskladna i bezoblična; jer ovim docnije rođenim Terezama nisu pomogle dosledna vera i red društva, koji bi inače mogli da pruže znanje željnoj i vatrenoj duši. Njihovo stremljenje kolebalo se između nejasnog ideala i obične ženske žudnje, tako da su na jedno gledali sa neodobravanjem, kao preterano, a drugo osudili kao greh.

Neki su osećali da su ovi zabludeli životi upravo takvi zbog toga što je Viša Sila neodređeno oblikovala prirodu žene: kada bi postojao jedan stupanj ženske nesposobnosti isto tako određen kao sposobnost, da se broji do tri i ne više, društvena sudbina žene mogla bi se proučavati naučno tačno. Međutim, neodređenost postoji i granice kolebanja su zaista mnogo šire nego što bi iko i zamislio, sudeći po istovetnosti ženskih frizura i omiljenih ljubavnih priča u prozi i stihu. Ponekad se mladi labud neugodno izleže među pačićima u tamnoj bari i nikad ne nađe živu struju koja bi ga pridružila svojoj vrsti. Ponekad se neka Sveta Tereza rodi i ništa ne osnuje, a njeno srce puno ljubavi i jecaja, ne dostigavši dobrotu, prestane da kuca i rasprši se u smetnjama umesto da se usredsredi na neko staro prepoznatljivo delo.

KNJIGA I

GOSPOĐICA BRUK

Glava I

*Pošto ne mogu da uradim ništa dobro zato što sam žena,
Stalno težim nečemu što je bliže tome.*

Devojačka tragedija, Bomon i Flečer

Gđica Bruk je imala onu vrstu lepote koju je, izgleda, skromna haljina još više isticala. Njena ruka i članak bili su tako lepog oblika da je mogla nositi staromodne rukave, kao one u kojima se Sveta Deva Marija prikazivala italijanskim slikarima; a profil, stas i držanje bili su dostojanstveniji u toj prosto haljini, koja je u poređenju s provincijskom modom davala utisak finog citata iz Biblije – ili iz pesme nekog od naših starijih pesnika – u članku u današnjim novinama. Obično se govorilo da je neobično pametna, ali i dodavalo da njena sestra ima više zdravog razuma. Ipak je Silija imala nešto više ukrasa, a samo oni pažljivi posmatrači primetili bi da se njena haljina, za nijansu koketno, razlikuje od sestrine; jer se gđica Bruk oblačila jednostavno iz mnogih razloga, koje je u većini i njena sestra podržavala. Ponos što su dame imao je udela: Brukove su veze, mada ne sasvim aristokratske, bile nepobitno „dobre“; kad biste se raspitali za jedno dve generacije unazad, ne biste našli među precima trgovce koji prodaju na metre, ili radnike koji pakuju robu – ili bilo koga ispod admirala i sveštenika; čak je postojao i predak džentlmen-puritanac, koji je služio pod Kromvelom, ali se prilagodio i uspeo da se izvuče iz političkih nevolja kao posednik pristojnog porodičnog imanja. Mlade žene takvog porekla, koje žive u tihoj poljskoj kući i pohađaju seosku crkvu jedva prostraniju od salona, gledale su, prirodno, na te drangulije kao na ambiciju kćeri sitnog trgovca. Sem toga, postojala je i

pristojna štednja, koja je išla nauštrb oblačenju kada je bilo kakav rashod bio potreban za nešto što je više odgovaralo položaju. Takvi razlozi bili su dovoljni da objasne jednostavno oblačenje nezavisno od religioznog osećanja; ali u slučaju gđice Bruk, sama vera je to odredila, i Silija se blago povinovala sestrim čuvstvima, koristila je jedino onaj zdrav razum, koji je u stanju da prihvati značajne doktrine bez ikakvih neobičnih uzbuđenja. Dorotea je napamet znala mnoge delove Paskalovih *Misli* i Džeremi Tejlora; a sudbine čovečanstva viđene kroz hrišćansku svetlost uticale su da briga oko ženske mode njoj izgleda kao zanimanje ludaka. Nije mogla da pomiri brige duhovnog života, koje se bave večnim posledicama, s jakim zanimanjem za žice presvučene svilom ili za veštački produžene draperije. Njen duh je bio teoretski i po svojoj prirodi žudeo za uzvišenim shvatanjem sveta, koji bi mogao, iskreno rečeno, da uključi i Tiptonsku parohiju i njeno sopstveno pravilo ponašanja; bila je zaljubljena u jačinu i veličinu, nagla da prigrliti bilo šta što izgleda da ima to obličje; podobna da traži mučeništvo, da se odriče, i na kraju, da se podvrgne mučenju tamo gde ga nije tražila. Naravno, takvi elementi u karakteru devojke za udaju teže da se sukobe sa sudbinom i spreče da se odluči, po običaju, za lep izgled, taštinu ili samo pasju ljubav. Uz to, starija sestra nije još imala dvadeset godina, obe su izgubile roditelje, a po jednom uskom i nesređenom planu, školovale su se od dvanaeste godine prvo u jednoj engleskoj, a zatim u švajcarskoj porodici u Lozani; njihov stric, neženja i staratelj, pokušao je da im na taj način olakša što su bez roditelja.

Tek je godina dana prošla otkako su došle da žive u Tiptonskom majuru sa svojim stricem, čovekom šezdesetih godina, dobroćudne naravi, raznovrsnih nazora i nesigurnog mišljenja. U mlađim godinama je putovao, a u ovom delu zemlje smatrali su da je stekao suviše nepovezan i širok način mišljenja. Bilo je isto tako teško predvideti zaključke g. Bruka kao što bi bilo predvideti vreme; može se jedino sa sigurnošću reći da su mu namere bile humane, ali da bi ih sproveo, potrošio bi što je moguće manje novca. Jer većina vrlo prijemčivih i neodređenih duhova začaure neko tvrdo zrnice navike; a čovek je obično nemaran prema svemu što ga zanima, sem da, oprezan i sumnjičav, sačuva svoju burmuticu, koju pohlepno drži.

U g. Bruku je nasledna crta puritanske energije bila jasno u povlačenju, ali kod Dorotee, njegove nećake, obasjavala je i mane i vrline. Ponekad bi postala nestrpljiva zbog stričevih reči i onog njegovog načina „neka ide kako ide“ na imanju, i jedva čekala da postane punoletna, da bi mogla da upotrebi svoj novac u plemenite svrhe. Smatrali su je bogatom naslednicom, jer ne samo da su sestre imale sedam stotina funti godišnje od roditelja, već ako se Dorotea uda

i dobije sina, njen sin će naslediti imanje g. Bruka, koje je vrlo verovatno donosilo tri hiljade rente godišnje, što je bilo bogatstvo za provincijske porodice, koje su još raspravljale stav g. Pila u vezi s Katoličkim pitanjem, bezazlene za buduće zlatne rudnike i one sjajne bogataške klase, koja je tako otmeno uzvisila potrebe prefinjenog života.

A kako da se Dorotea ne uda – tako lepa i s takvim izgledom? Ništa ne bi smetalo sem njene ljubavi prema krajnostima i insistiranju da uredi život prema nazorima zbog kojih bi neki oprezan čovek mogao i da okleva pre nego što je zaprosi, ili je na kraju navede da odbije sve ponude. Mlada dama, dobrog porekla, koja bi iznenada klekla na pod od cigle pored bolesnog težaka i usrdno se molila, kao da je mislila da živi u doba apostola – imala je neobične čudi i postila kao da je pristalica pape, ili noću sedela i čitala teološke knjige! Takva žena mogla bi vas probuditi jednog lepog jutra s novom šemom primene svog prihoda, koji bi se sukobio s političkom ekonomijom i držanjem konja za jahanje: čovek bi, naravno, dvaput razmislio pre nego što bi se usudio na takvu zajednicu. Od žena se očekuje da imaju slabe nazore, ali najveća zaštita društva i domaćeg života jeste da se ti nazori ne uzmu u obzir. Neki ljudi rade ono što su i njihovi susedi radili, tako da, ako je neki ludak na slobodi, doznali bi i izbegli ga.

Mišljenje na selu o novim mladim damama, čak i onih koji žive u kolibama, bilo je uglavnom u korist Silije, zato što je bila tako prijatna i izgledala nevino, dok su krupne oči gđice Bruk, kao i njena vera, bile suviše neobične i upadljive. Jadna Dorotea! U poređenju s njom, Silija nevinog izgleda bila je pametna i razumna, toliko je prefinjeniji ljudski duh od spoljnog tkiva, koji pravi neku vrstu omotača ili oklopa.

Ipak, oni koji su se približili Dorotei, mada s predrasudom zbog ovog zastrašujućeg glasa, nalazili bi da ona ima šarma koji se neobjašnjivo uklapao s tim. Većina ljudi smatrali su da pleni kada je na konju. Volela je svež vazduh i razne prizore prirode, a kad bi joj se oči i obrazi zažarili od zadovoljstva, nije izgledala kao fanatik. Jahanje je bilo slabost koju je sebi dozvoljavala, uprkos griži savesti; osećala je da u njemu uživa na paganski senzualan način i uvek želela da ga se odrekne.

Bila je otvorena, strasna i nimalo se nije divila sebi; bilo je lepo videti kako njena mašta kiti Siliju privlačnostima daleko iznad njenih, a kad bi se neki džen-tlmen pojavio na majuru zbog nečeg drugog, a ne da vidi g. Bruka, zaključivala bi da je morao biti zaljubljen u Siliju: ser Džejs Četam, na primer, koga je stalno dovodila u vezu sa Silijom, a u sebi mislila da li bi bilo dobro za Siliju da ga prihvati. Izgledalo bi joj smešno i neprilično da neko smatra da je on njen

udvarač. Dorotea, pored želje da sazna istine života, zadržala je vrlo detinjaste ideje o braku. Bila je uverena da bi prihvatila pametnog Hukera da je bila rođena u vreme da ga spase žalosne greške koju je počinio u braku; ili Džona Milтона kad je oslepeo; ili bilo kog slavnog čoveka, čije bi čudne navike pobožno trpela; ali prijatnog, lepog barona, koji kaže „tačno“ na njene primedbe, čak i kad ona izrazi neku nesigurnost – kako može da joj se dopada kao ljubljeni? Zaista savršen brak mora biti takav gde bi vaš muž bio kao neka vrsta oca i mogao da vas uči čak i hebrejski ako želite.

Ove neobične crte karaktera Dorotee bile su uzrok što su susedi osuđivali g. Bruka što nije obezbedio neku sredovečnu damu koja bi ih vodila i bila im družbenica. On se lično grozio takvih izvanrednih dama te je sebi dozvolio da ga Dorotea odvrati, a u ovom slučaju, bio je dovoljno hrabar da se suprotstavi svetu – to jest gđi Kadvalader, rektorovoj ženi i maloj grupi plemstva, koje je posećivao u severoistočnom delu Lomšira. Tako je gđica Bruk predsedavala u domu svog strica i volela vlast, s počastima koje je ona povlačila.

Danas će ser Džejms Četam večerati u Tiptonskom majuru sa još jednim gospodinom koga devojke nisu nikad videle i koga je Dorotea očekivala s puno poštovanja. To je bio prečasn Edvard Kazobon, poznat u grofoviji kao visokoučen čovek, koji je, tako se već dosta godina smatralo, radio na velikom istorijskom delu o religiji; takođe, kao čovek dovoljno bogat da pobožnosti dâ sjaj, i ima svoje poglede, koji će se još jasnije potvrditi kad knjiga izađe. Samo njegovo ime bilo je impresivno i jedva se moglo meriti bez tačne hronologije zvanja.

Rano tog jutra Dorotea se vratila iz škole za malu decu, koju je osnovala u selu, i zauzela uobičajeno mesto u salonu, koji je delio spavaće sobe sestara, rešena da završi plan neke zgrade (vrsta posla u kojem je uživala), kad Silija, koja ju je posmatrala i želela da nešto predloži, neodlučno reče:

„Draga Dorotea, ako ne zameraš – i nisi mnogo zauzeta – da li bismo mogle danas da pogledamo mamin nakit i podelimo ga? Tačno je šest meseci kako ga je stric tebi dao, a ti ga nisi ni pogledala.“

Silijino lice imalo je jednu nijansu durenja, od pravog durenja uzdržala se zbog uobičajenog straha od Doroteje i principa; dve povezane činjenice, koje bi mogle da pokažu tajanstveni elektricitet kad biste ih nepažljivo dotakli. Ona odahnu kad je Dorotea pogleda očiju punih smeha.

„Pravi si mali almanah, Silija! Da li je šest kalendarskih ili lunarnih meseci?“

„Danas je poslednji dan u septembru, a stric ti ga je dao 1. aprila. Znaš, rekao je da ga je zaboravio do tada. Verujem da uopšte nisi mislila na to otkako si ga zaključala ovde u komodi.“

„Pa, znaš, draga, ne bi trebalo da ga ikad nosimo.“ Dorotea je to rekla vrlo srdačnim tonom, pola nežno, a pola kao objašnjenje. Držala je olovku u ruci i pravila male dodatne planove na margini.

Silija porumene i uozbilji se. „Mislim, draga, da ne ukazujemo poštovanje prema mami ako ga sklonimo i ne obraćamo pažnju na njega.“ A pošto je malo oklevala i prigušila jecaj koji je rastao, dodade: „Ogrlice su sada sasvim uobičajene; i madam Poanson, koja je bila stroža u nekim stvarima čak i od tebe, nosila je ukrase. Pa i hrišćanke – sigurno ima i sada na nebu žena koje su nosile nakit.“ Silija je bila svesna neke duhovne jačine kada bi se zaista latila raspravljanja.

„Volela bi da ga nosiš?“, uzviknu Dorotea, iznenađena tim otkrićem, koje je dramatično oživelo celo njeno lice, što je ona uhvatila baš od same madam Poanson, koja je nosila nakit. „Naravno. Onda da ga pogledamo. Što mi nisi ranije kazala? Ali ključevi, ključevi!“ Pritisnula je rukama glavu kao u očajanju što je zaboravila.

„Ovde su!“, na to će Silija, koja je dugo smišljala i pripremala ovo objašnjenje.

„Molim te, otvori veliku fioku komode i iznesi kutiju za nakit.“

Otvorila je brzo kovčežić i izložila razne dragocenosti, koje su se sijale na stolu. Nije to bila velika zbirka, ali neki ukrasi su bili zaista neobične lepote, na prvom mestu je najfinija bila ogrlica od purpurnih ametista, usađenih u izvanredno lepo izrađen zlatni filigran, i krst od bisera, s pet dijamanata. Dorotea smesta uze ogrlicu i stavi je sestri oko vrata, koja se tako uklopila kao da je narukvica, a Silijina glava i vrat odgovarali su stilu Henrijete Marije, što je i zapazila u dugačkom ogledalu preko puta.

„Eto, Silija! Možeš ga nositi s indijskim muslinom. A krst sa tamnim haljinama.“

Silija pokuša da prikrije smešak zadovoljstva. „Oh, Dodo, moraš zadržati krst.“

„Ne, ne, draga, ne“, i Dorotea podiže ruku kao da ga potcenjuje.

„Zaista moraš; odgovarao bi tvojoj crnoj haljini“, navaljivala je Silija. „Mogla bi ga nositi.“

„Ni za šta na svetu, ni za šta. Krst je poslednja stvar koju bih nosila kao ukras.“ I Dorotea se malo strese.

„Tad ćeš smatrati da je zlo i ako ga ja nosim“, namrgodi se Silija.

„Ne, ne, draga“, i Dorotea pomilova sestrin obraz. „Duše takođe imaju ten; ono što odgovara jednoj, ne odgovara drugoj.“

„Ali bi ga mogla zadržati mami za ljubav.“

„Ne, imam druge mamine stvari – njenu kutiju od sandalovog drveta – koju jako volim – i mnoge druge stvari. U stvari, sve je ovo tvoje. Nećemo se više raspravljati o tome. Evo – uzmi ih, tvoje su.“

Silija se oseti malo uvređena. Bilo je jake arogantnosti u toj puritanskoj toleranciji, sestri gotovo isto tako bolno kao i puritansko proganjanje.

„Ali kako mogu da nosim nakit ako ti kao starija nećeš da ga nosiš?“

„Ne, Silija, suviše tražiš, da nosim đinđuve da bih tebe podržala. Kada bih stavila takvu ogrlicu, osećala bih se kao da igram piruete. Svet bi se vrteo oko mene, i ja ne bih znala kako da koračam.“

Silija otkopča ogrlicu i skide je. „Bila bi malo tesna na tvom vratu; nešto što je duže i više bolje bi ti odgovaralo“, reče sa izvesnim zadovoljstvom. Bilo joj je lakše da je uzme jer ogrlica nikako nije odgovarala Dorotei. Poče da otvara neke kutije s prstenjem kad se pojavi divan smaragd s dijamantima, i baš tada sunce izađe iza oblaka i zeleni zrak zasija na stolu.

„Kako je lepo ovo drago kamenje!“, reče Dorotea pod uticajem novog osećanja, isto tako iznenadnog kao onaj zrak. „Čudno je kako boja može duboko da prodre, kao miris. Pretpostavljam da je to razlog što se drago kamenje upotrebljava kao duhovni amblemi u Otkrovenju Sv. Jovana. Izgleda kao delići neba. Smaragd je lepši od ostalih.“

„A, evo i grivne koja ide uz njega. Nismo je primetili u početku.“

„Divni su“, odgovori Dorotea, stavi prsten i grivnu na svoj lepo izvajan prst i ruku prinese prozoru u visini očiju. Sve vreme je njena misao pokušavala da opravda ovo uživanje u bojama i stopi ih sa mističnom religioznom radošću.

„Ovo ti se dopada, Dorotea“, reče Silija, oklevajući, i poče da se čudi što njena sestra pokazuje slabost, a takođe i koliko bi smaragdi odgovarali njenom tenu čak i bolje od purpurnih ametista. „Moraš zadržati i prsten i grivnu – ako ništa drugo. Ali pogledaj, ovi ahati su vrlo lepi – i mirni.“

„Da, zadržaću – i prsten i grivnu.“ Tad, spusti ruku na sto i drugim tonom reče: „Ipak, kakvi jadni ljudi nalaze ove stvari, obrađuju ih i prodaju!“ Ponovo zastade, a Silija pomisli da će se sestra odreći ukrasa, što bi, dosledna sebi, i trebalo da uradi.

„Da, zadržaću ih“, reši Dorotea, „ali sve ostalo uzmi, zajedno s kovčežićem.“

Tad uze olovku, ali ne skide nakit i nastavi da ga gleda. Mislila je da ga često nosi i naslađuje oči dok posmatra ove male izvore čiste boje.

„Da li ćeš ih nositi u društvu?“, zapita Silija stvarno radoznala šta će uraditi.

Dorotea baci pogled na sestru. Preko svih zamišljenih ukrašavanja onih koje je volela, ponekad bi iskrsnula i oštra razlika, koja nije bila bez prezira. Ako bi gđica Bruk ikad podlegla, to se ne bi desilo zato što nije bilo unutrašnje borbe.

„Možda“, reče malo oholo. „Ne znam do koje granice mogu da potonem.“

Silija, nesrećna, porumene; videla je da je uvredila sestru i zbog toga se nije usudila da kaže makar nešto lepo o poklonu nakita, koji vrati u kovčežić i odnese. Dorotea je bila isto tako nesrećna, ali je produžila da crta plan; ispitivala je čistoću svojih osećanja i govora u sceni koja se završila tom malom eksplozijom.

Silijina savest joj je rekla da je bila u pravu: sasvim je prirodno i opravdano što je postavila to pitanje, i ponavljala je u sebi da Dorotea nije dosledna: ili je trebalo da uzme svoj deo nakita, ili je trebalo, posle onog što je kazala, da ga se odrekne.

„Sigurna sam – bar verujem“, mislila je Silija, „da ako nosim ogrlicu, ona me neće ometati u molitvi. I ne vidim zašto treba da se vežem za Doroteino mišljenje sad kad ulazimo u društvo, a prirodno, i ona sama treba da ga se pridržava. Ali Dorotea nije uvek dosledna.“

Tako se Silija nadvila nema nad svojim ručnim radom, dok nije čula sestru kako je zove.

„Hajde, Kiti, dođi i pogledaj moj plan; pomisliću da sam veliki arhitekta kad ne bi bilo stepenica i kamina, koje ne mogu da uskladim.“

Dok se Silija naginjala nad hartijom, Dorotea pomilova svojim obrazom sestrinu ruku. Silija je razumela. Dorotea je videla da nije bila u pravu, i Silija joj oprostila. Od kada je znala za sebe, bilo je mešavine kritike i straha u Silijinom stavu prema starijoj sestri. Mlađa je uvek nosila jaram; ali postoji li neko biće u jarmu koje nema svoje mišljenje.

Glava II

„Dime; no ves aquel caballero que hacia nosotros viene sobre un caballo rucio rodado que trae puesto en la cabeza un yelmo de oro?“

„Lo que veo y columbro“, respondio Sancho, „no es sino un hombre sobre un as no pardo como el mio, que trae sobre la cabeza una cosa que relumbra.“

„Pues ese es el yelmo de Mambrino“, dijo Don Quijote.

„Vidiš li onog konjanika koji ide prema nama na pepeljavom sivom šarcu, i nosi zlatan kalpak?“

„Šta ja vidim“, odgovori Sančo, „nije ništa drugo do čovek na sivom magarcu, kao što je ovaj moj, i nosi nešto svetlo na glavi.“

„Baš tako“, odgovori Don Kihot: „a onaj svetli predmet je kalpak od Mambrina.“

Servantes

„Ser Hamfri Dejvi?“ lako se osmehnu g. Bruk dok je jeo supu, prihvativši primedbu ser Džejmsa Četama da proučava *Poljoprivrednu hemiju* od Dejvija. „Pa, tako, ser Hamfri Dejvi; pre mnogo godina večerao sam s njim kod Kartrajtovih, i Vordsvort je bio tamo – znate pesnika Vordsvorta. Pa, bilo je tu nešto neobično. Bio sam u Kembridžu u isto vreme kad i Vordsvort, i nikad ga nisam sreo – a večerao sam s njim posle dvadeset godina kod Kartrajtovih. Ima čudnih stvari, sigurno. I Dejvi je bio tamo; i on je bio pesnik. Ili mogu reći, Vordsvort je bio pesnik broj jedan, a Dejvi broj dva. To je, znate, tačno u svakom pogledu.“

Dorotea se osećala malo nelagodnije nego obično. Kad je večera počela, društvo je bilo malo, a soba tiha, tako da su ove trunčice mesnog sudije ispadale mnogo приметnije. Pitala se kako će čovek kao g. Kazobon podneti ove beznačajne sitnice. Mislila je da je njegovo ponašanje bilo vrlo dostojanstveno; a kosa, kao čelik siva, i duboko usađene oči podsećale su je na Lokov portret.

Suva prilika i bled ten više su odgovarali naučniku, za razliku od rumenog Engleza crvenkastih zalizaka, kakav je bio ser Džejms Četam.

„Čitam *Poljoprivrednu hemiju*“, reče valjani baron, „zato što hoću da uzmem u svoje ruke jednu od farmi, vidim šta mogu da uradim i dam dobar primer svojim zakupcima. Da li to odobravate, gđice Bruk?“

„Velika greška, Četame“, umeša se g. Bruk, „vi ćete elektrifikovati zemlju i tome slično, i napraviti salone od štala. Neće ići. Dosta sam se bavio naukom u svoje vreme; ali video sam da ne ide. Vodi svačemu, ne može se ništa ostaviti po strani. Ne, ne – pazite da vaši zakupci ne prodaju slamu i tome slično, i dajte im sušenu opeku. Ali vaša farma iz mašte ne dolazi u obzir – možete da kupite najskuplju zviždaljku; možete da držite čopor pasa.“

„Naravno“, na to će Dorotea, „bolje je potrošiti novac na pronalaženje kako ljudi najbolje da iskoriste zemlju koja ih sve hrani nego držati konje i pse da bi se preko nje galopiralo. Nije greh ako čovek osiromaši baveći se eksperimentima za dobro ostalih.“

Govorila je energičnije nego što bi se očekivalo od jedne mlade dame, a ser Džejms je od nje i tražio pomoć. Navikao je da tako radi i često je mislila da bi ga mogla naterati na mnoga dobra dela jednom kad joj bude zet.

G. Kazobon je vrlo upadljivo gledao Doroteu dok je govorila, kao da ju je tek primetio.

„Znate, mlade dame ne poznaju političku ekonomiju“, dodade g. Bruk i nasmehi se g. Kazobonu. „Sećam se kada smo svi čitali Adama Smita. Postoji i sada knjiga. U to vreme prihvatao sam sve nove ideje – ljudsko usavršavanje, na primer. Ali neki kažu da se istorija kreće u krugovima, i o tome se može dobro raspravljati; i sâm sam raspravljao. Činjenica je, ljudski duh vas može odvesti malo predaleko – preko ograde, u stvari. Jednom me je baš dobro odveo, ali video sam da tako ne ide. Zaustavio sam se; zaustavio sam se na vreme. Ali ne potpuno. Uvek sam bio za malo teorije; moramo da mislimo, inače ćemo se vratiti u mračni srednji vek. Sad kad govorimo o knjigama, evo i Saudijevog *Poluostrvskog rata*. Čitam ga od jutros. Znate Saudija?“

„Ne“, reče g. Kazobon, koji nije išao u korak sa naglim rezonovanjem g. Bruka i mislio je samo na svoju knjigu. „Imam malo vremena za takvu vrstu literature. U poslednje vreme trošim svoj vid na stare rukopise; u stvari, neko mi je potreban da mi uveče čita, samo što sam veliki probirač u pogledu glasova i ne mogu da podnesem i slušam loš. Na neki način, to je nesreća: mnogo se okrećem unutar njim izvorima, živim isuviše s mrtvima. Moj um je kao drevni duh koji luta po svetu i pokušava da ga uspostavi kao što je nekada bio, uprkos

propasti i promenama koje zbunjuju. Ali potrebno je da obratim najveću pažnju na vid.“

Ovo je bilo prvi put da je g. Kazobon govorio nešto duže. Vrlo se precizno izrazio, kao da je pozvan da dâ javno saopštenje; a njegov uravnotežen, prikladan, monoton govor i odgovarajući pokret glavom odudarali su još više od isprekidanog, aljkavog načina g. Bruka. Dorotei se učini da je g. Kazobon najzanimljiviji čovek koga je ikad videla, čak i od monsinjora Lirea, valdežanskog sveštenika koji je održao predavanje o istoriji valdezijanstva. Rekonstruisati svet iz davnina, i to, bez sumnje, u najboljoj nameri, da bi prikazao istinu o njemu – oh, šta bi to značilo prisustvovati takvom delu, pomagati pa makar i samo držeći lampu! Ta uzvišena misao uzdigla ju je iznad one neugodnosti kad su je prekobili da ne zna političku ekonomiju, nauku koju joj nikad nisu objasnili, već bi je samo gurnuli da pomrači sve njene svetlosti.

„Ali vi volite da jašete, gđice Bruk“, ugrabi ser Džejms priliku da se ubaci. „Pomislio sam da biste možda i u lovu uživali. Ako biste mi dozvolili, voleo bih da vam pošaljem svog vranca da pokušate. Obučen je da ga dama jaše. U subotu sam vas video kako galopirate preko brda na konju koji nije dostojan vas. Svakog dana će vam moj konjušar dovoditi Koridona kad biste samo odredili vreme.“

„Hvala vam; vrlo je lepo od vas. Imam nameru da se odreknem jahanja. Neću više da jašem“, naglo odlučila Dorotea, jer se bojala da će ser Džejms zadržati njenu pažnju, koju je ona htela da posveti g. Kazobonu.

„Ne, to je suviše okrutno“, reče ser Džejms tonom koji otkri koliko se zanima za nju. „Vaša sestra se samouništava, zar ne?“, okrenu se Siliji, koja je sedela s njegove desne strane.

„Verujem. Da.“ Silija se bojala da ne kaže nešto što se neće dopasti sestri i lepo porumene iznad svoje ogrlice. „Voli da se odriče.“

„Silija, da nije tako, moje odricanje bi bilo popuštanje, a ne samouništenje. Mogu postojati dobri razlozi da čovek ne radi ono što je vrlo prijatno“, odgovori Dorotea.

G. Bruk je govorio u isto vreme, ali bilo je očigledno da je g. Kazobon posmatrao Doroteu, čega je ona bila svesna.

„Tačno“, ču se ser Džejms. „Vi se odrićete iz nekih viših, plemenitih pobuda.“

„Ne, ne sasvim. Nisam to rekla o sebi“, i Dorotea porumene. Za razliku od Silije retko je crvenela, i to samo kad je bila oduševljena ili ljuta. U ovom trenutku bila je ljuta na grešnog ser Džejmsa. Zašto ne obraća pažnju na Siliju i ostavi je da sluša g. Kazobona? Samo kad bi taj učeni čovek progovorio i sprečio g. Bruka da govori, koji ga je u tom trenutku obaveštavao da reformacija ili je

nešto značila, ili nije; da je on sam do srži protestant, ali katolicizam je činjenica. A što se tiče odbijanja jednog jutra zemlje za katoličku kapelu, svim ljudima je potrebna uzda religije, koja je, tačno rečeno, strah od onog posle.

„Jednom sam napisao veliku studiju o teologiji“, objasni g. Bruk kao de je hteo da dâ suštinu onog što je rekao. „Znam nešto o svim učenjima. Poznavao sam Vilberforsa iz njegovih najboljih dana. Znete li Vilberforsa?“

G. Kazobon odgovori: „Ne.“

„Pa, možda Vilberfors nije bio pravi mislilac; ali da sam ušao u parlament, kao što su od mene tražili, sedeo bih u klupama nezavisnih, kao Vilberfors, i radio bih na filantropiji.“

G. Kazobon klimnu glavom i primeti da je to široko polje.

„Da“, nasmeši se g. Bruk, „ali imam dokumente. Davno sam počeo da ih prikupljam. Treba da se srede, a kad mi je to pitanje palo na pamet, pisao sam nekome i dobio odgovor. Imam dokumenata preko glave. E, sad, kako vi sređujete svoja dokumenta?“

„Donekle u pretince“, reče g. Kazobon, skoro uplašen. „Pokušao sam s pretincima: ali sve se pomeša u pretincima, nikad ne znam da li je neki papir pod A ili Š.“

„Volela bih da mi dozvoliš da sredim tvoja dokumenta, striče. Sredila bih sve po azbučnom redu i napravila listu predmeta ispod svakog slova?“

G. Kazobon se ozbiljno nasmeši, odobravajući, i reče g. Bruku: „Imate odličnu sekretaricu pri ruci, vidite.“

„Ne, ne“, i g. Bruk mahnu glavom. „Ne mogu da dozvolim mladim damama da se petljaju s mojim dokumentima. Mlade dame su suviše brzoplete.“

Dorotea se uvredi. G. Kazobon će misliti da njen stric ima određen razlog kada je izneo to mišljenje, dok je primedba ostala njemu na umu kao slomljeno krilo nekog insekta među ostalim fragmentima, a slučajan povetarac ju je naneo.

Kada su obe devojke ostale same u salonu, Silija reče: „Kako je ružan g. Kazobon!“

„Silija! On je jedan od najistaknutijih ljudi koje sam videla. Neverovatno liči na Lokov portret. Ima isto tako duboke očne duplje.“

„Da li je i Lok imao ona dva mladeža s dlakama?“

„O, valjda. Kada ga izvesni svet zagleda“, i Dorotea odšeta malo dalje.

„G. Kazobon je tako nezdrave boje.“

„Tim bolje. Verujem da se diviš čoveku koji ima ten kao *cochon de lait**.“

* Fr. odojak, prase sisanče do 15 kg. (Prim. lekt.)

„Dodo!“, uzviknu Silija i pogleda sestru u čudu. „Nikad nisam čula da praviš takvo poređenje.“

„Zašto bih ga pravila pre nego što se prilika ukaže? Dobro je to poređenje: savršeno se uklapa.“

Silija pomisli da se gđica Bruk očigledno zaboravila.

„Čudi me što se ljutiš, Dorotea.“

„Bolno je, Silija, što gledaš na ljudska bića kao da su samo doterane životinje, i što nikad ne vidiš veliku dušu na njihovim licima.“

„Ima li g. Kazobon veliku dušu?“ Nije Silija bila bez trunke naivne pakosti.

„Da, mislim da ima“, odlučno će Dorotea punim glasom. „Sve što u njemu vidim odgovara njegovom pamfletu o biblijskoj kosmologiji.“

„Malo govori.“

„Nema nikoga kome bi govorio.“

Silija u sebi pomisli: „Dorotea sasvim prezire ser Četama: neće ga verovatno prihvatiti.“ Osećala je da je to šteta. Znala je za koga se baron zanima. Ponekad je, zaista, razmišljala da Dodo možda neće usrećiti muža koji ne gleda na stvari kao ona, a u dnu srca prigušivala je osećanje da je njena sestra isuviše religiozna za porodičnu sreću. Mišljenja i skrupuli bili su joj kao rasute igle, zbog kojih se čovek plašio da korača, sedne, pa čak i da jede.

Kad se gđica Bruk namestila pored stolica za čaj, ser Džejms je prišao, seo i nije smatrao da je način njenih odgovora uvredljiv. Zašto bi? Verovatno je mislio da se dopada gđici Bruk, a to ponašanje mora biti vrlo izrazito pre nego što čovek prestane da ga tumači prethodnim ubeđenjem, pouzdanim ili nepouzdanim. Izgledala mu je čarobno, ali naravno, razmišljao je malo o svojoj privrženosti. Bio je stvoren od odličnog ljudskog kova i imao retku vrlinu da zna svoje sposobnosti; čak i kad bi im pustio na volju, ne bi ni najmanju vatru zapalio u grofoviji: stoga je voleo ženu, ako je moguće, kojoj bi mogao da kaže: „Šta ćemo sad raditi?“, u vezi s ovim ili s onim; koja bi svojim razlozima pomagala mužu, a u isto vreme imala odgovarajuće kvalitete za to. A što se tiče preterane religioznosti, koja se pripisuje gđici Bruk, nije imao određeno mišljenje i verovao je da će u braku polako nestati. Jednom rečju, osećao je da je zaljubljen kako treba i bio spreman da velikim delom podnese tu premoć, koju, naposletku, uvek može da smanji ako bude hteo. Međutim, ser Džejms nije mislio da će ikad morati da smanjuje premoć ove lepe devojke, u čijoj je bistrini uživao. Zašto? Čovekov duh – onoliko koliko ga ima – uvek je u prednosti zato što je muškog roda, kao što je i najmanja breza bolje vrste od palme koja se visoko vine, tako je i njegovo neznanje boljeg kvaliteta. Možda ser Džejms nije

izmislio ovaj zaključak; ali neka vrsta providenja ostavlja i najmekšoj ličnosti malo lepka i štirka u vidu tradicije.

„Nadam se da ćete povući onu odluku o jahanju, gđice Bruk“, reče uporni udvarač. „Uveravam vas da je jahanje jedna od najzdravijih vežbi.“

„Svesna sam toga“, na to će hladno Dorotea. „Mislim da bi bilo dobro za Siliju – ako se toga prihvati.“

„Ali vi ste savršen jahač.“

„Izvinite; vrlo sam malo jahala i mogao bi me konj zbaciti.“

„Tad još jedan razlog više da vežbate. Svaka dama treba da bude savršen jahač, da bi se mogla pridružiti mužu.“

„Vidite koliko se mnogo razlikujemo, ser Džejmse. Odlučila sam da ne treba da budem savršen jahač i tako nikad neću odgovarati vašem nazoru dame.“ Dorotea je gledala pravo ispred sebe, odgovarala hladno i oštro, vrlo slična nekom lepom dečaku, za razliku od brižljivog i ljubaznog obožavaoca.

„Voleo bih da saznam razloge te svirepe odluke. Nemoguće je misliti da je jahanje greh.“

„Sasvim je moguće misliti da za mene jeste.“

„Oh, zašto?“, blago se pobuni ser Džejms.

G. Kazobon je prišao stolicu i slušao sa šoljom u ruci.

„Ne smemo isuviše ispitivati motive“, umeša se na svoj odmeren način. „Gđica Bruk zna da su oni često slabiji kad se izreknu. Miris se izmeša s oporim vazduhom. Začetu klicu moramo držati dalje od svetlosti.“

Dorotea porumene od zadovoljstva i zahvalno pogleda govornika. Evo čoveka koji bi mogao da razume viši unutrašnji život i sa kojim bi moglo doći do duhovne veze; koji bi čak mogao da osvetli principe najširim znanjem; čovek čije učenje skoro seže do dokaza svega u šta veruje!

Doroteini zaključci mogu izgledati veliki; ali istina je da se život ne bi mogao nastaviti u bilo kom razdoblju da nema ove liberalne slobode zaključivanja, koja olakšava brak pod teškoćama civilizacije. Da li je ikada iko zagrebao i najmanji delić paučine koja prekriva poznanstvo pre braka?

„Naravno, nećemo terati gđicu Bruk da kaže razloge koje bi ona radije prećutala, Siguran sam da joj njeni razlozi čine čast.“

Nije bio ni najmanje ljubomoran što je Dorotea gledala s interesovanjem g. Kazobona; nije mu ni palo na um da bi devojka kojoj je nameravao da ponudi brak mogla da mari za ovog knjiškog moljca, koji se približavao pedesetoj, sem čisto verski, kao prema svešteniku od posebnog ugleda.

Međutim, pošto je gđica Bruk razgovarala sa g. Kazobonom o valdenzijanstvu, ser Džejms se obratio Siliji i govorio o njenoj sestri, o kući u gradu, pa pitao da li gđica Bruk ne voli London. Kad je bila malo dalje od svoje sestre, Silija je govorila sasvim lako, i ser Džejms pomisli da je i druga gđica Bruk vrlo prijatna, takođe i lepa, iako ne, kao što je neki svet tvrdio, pametnija i razumnija od starije sestre. Osećao je da je izabrao onu koja je u svakom pogledu bolja; a čovek, prirodno, očekuje da ima najbolje. Bio bi pravi mekušac kad bi se pravio da to ne očekuje.